

”Perkele teidän kanssanne viitsiköön”
Oskari Tokoi Suomen suuriruhtinaskunnan pääministerinä 1917

Johanna Andrea Matikainen
Ressun lukio
Historia

Tiivistelmä

Tämä tutkielma käsittelee Oskari Tokoita, merkittävää vaikuttajaa Suomen itsenäistymisvuoden aikaisessa politiikassa. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti hänen toimintaansa senaatin johdossa 1917. Mitä hän sai aikaan ja mitä ongelmia hänen senaatillaan oli? Mikä oli hänen roolinsa ns. valtalaisissa ja Suomen itsenäistymisessä? Senaattoriajan vaiheiden paremman ymmärtämisen vuoksi tutkielmassa sivutaan myös Tokoin aikaisempaa uraa politiikassa sekä tehdään katsaus hänen elämäänsä yleensä.

Huolimatta siitä, että Tokoi toimi valtion päämiehenä Suomen historian ehkä merkittävimpanä vuotena 1917, hänen elämäänsä ja poliittisia saavutuksiaan ei tiettävästi ole tutkittu. Hänestä ei ole julkaistu edes elämäkertaa. Tutkielma täyttää siis aukon Suomen poliittisen historian tutkimuksessa.

Tutkimuksessa käytetty aineisto koostuu pääasiassa arkistolähteistä, etenkin senaatin ja eduskunnan pöytäkirjoista. Lisäksi perehdyin Tokoin EK-Valpon mappiin sekä hänen omaan kokoelmaansa. Kokonaisuuden ymmärtämiseksi luin myös laajalti vuotta 1917 käsittelevää kirjallisuutta. Käytetty aineisto on siis sekä tutkittavalta ajalta peräisin olevaa että myöhemmin, aina tänäkin vuonna julkaistua.

Lähteistä sain selville Tokoin merkittävän roolin valtalain alulle panossa ja hänen johtamansa senaatin lukuisat ongelmat sekä niiden selvittämiseen kohdistuneet kohtuuttomat paineet. Suomen täydellisen itsenäisyyden lisäksi lähimpänä Tokoin sydäntä oli köyhän maalaisväestön ongelmien ratkaiseminen. Hän oli oiva poliitikko puhujan- ja sovittelutaitojensa vuoksi.

Keskeisimmiksi ongelmiksi Tokoin senaattorikaudella muodostuivat elintarvikepula ja järjestysvaltatyhtiö. Senaatti ei pystynyt niitä ratkaisemaan ajan huomattavan vaikeista olosuhteista johtuen. Valtalakikin jäi toteutumatta, kun senaatin porvarit puolsivat eduskunnan hajotusmanifestin julkaisua ja SDP menetti enemmistön lokakuun vaaleissa.

On uskomatonta, ettei Oskari Tokoita ole tutkittu – olihan hän merkittävässä roolissa itsenäisen Suomen synnyssä. Tokoin senaattorikauden useat ratkaisemattomat ongelmat ja erityisesti valtalain toimeenpanematta jättäminen olivat vieläpä painavimpia syitä Suomen historian tutkituimman aiheen, sisällissodan syttymiseen. Tokoin koko elämää ja aikaisempaa poliittista uraa pitäisikin vielä tutkia tarkemmin.

Sisällysluettelo

	Sivu
1. Johdanto	1
2. Oskari Tokoi 1873–1963	2
3. Oskari Tokoi Suomen politiikassa 1907–1916	
3.1 Kansanedustajana	4
3.2 Eduskunnan puhemiehenä	5
3.3 Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajana	6
4. Oskari Tokoi Suomen suuriruhtinaskunnan pääministerinä 1917	
4.1 Maaliskuun vallankumous ja Suomen ensimmäinen parlamentaarinen pääministeri	7
4.2 Tokoin senaatin haasteet	8
4.3 Venäjän kanta selkiytyy	10
4.4 Valtalaki	11
4.5 Eduskunta ja hallitus vaihtuvat	14
5. Yhteenveto	15
Lähteet	17
Liitteet	19

1 . J o h d a n t o

Vuonna 1944 Oskari Tokoi sai Suomen Washingtonin lähettiläältä Hjalmar Procopéltä kirjeen, jossa tämä ilmoitti eduskunnan kumonneen Tokoille langetetun kuolemantuomion. Kaikkien osapuolten hyljeksimästä ja maanpakolaisena eläneestä miehestä oli erinäisten käänteiden kautta tullut kansakunnan yhtenäisyyden symboli.

Oskari Tokoi on tutkijalle houkutteleva aihe, sillä hänen vaiheikasta elämänsä ei tiettävästi ole tutkittu. Se tuntuu hyvin oudolta ottaen huomioon, että hän toimi Suomen poliittisen järjestelmän vuonna 1917. Tämä vuosi on yksi merkittävimpiä ja vaikeimpia ajanjaksoja Suomen historiassa. Vuosi 1917 vaikutti ratkaisevasti sisällissodan syttymiseen ja kansan aina talvisotaan asti jatkuneeseen kahtia jakautumiseen.

Tutkielma pyrkii täyttämään tätä merkittävää aukkoa poliittisen historian tutkimuksessa. Se keskittyy Tokoin toimintaan senaatissa selvittäen samalla sitä edeltäviä ja seuraavia ilmiöitä laajemman kokonaiskuvan saamiseksi. Erityisesti Tokoita itseään koskevissa tiedoissa on käytetty mahdollisimman paljon arkistolähteitä, kuten hänen eduskunnassa pitämiään puheita.

Miksi Tokoi tuli valituksi Suomen senaatin talousosaston varapuheenjohtajaksi? Mitä hän sai aikaan, missä epäonnistui? Erityisen mielenkiinnon kohteena on ns. valtalaki, jonka pääarkkitehtina häntä voidaan pitää. Olisiko sisällissodalta jopa voitu välttyä, jos valtalaki olisi eduskunnan päätöksen mukaisesti toteutunut? Mitä muuta siitä olisi seurannut?

Tutkielmassa kutsun Tokoita senaatin talousosaston varapuheenjohtajan sijasta pääministeriksi, vaikka tuohon aikaan titteliä ei vielä käytettykään. Katson sen kuitenkin olevan selkeä ja käypä nimitys hallituksen päämiehelle.

2. O s k a r i T o k o i 1 8 7 3 – 1 9 6 3

Antti Oskari Tokoi syntyi 15. toukokuuta 1873 Kannuksen pitäjässä Keski-Pohjanmaalla. Sukunimensä esikoinen sai perheensä asuttaman taloryhmän mukaan, kuten silloin oli tapana. Isä Kallen ja äiti Amalian lisäksi talossa asui isänpuoleiset isovanhemmat Kalle ja Anna-Priita sekä Matti-setä. Perheeseen syntyi vielä neljä lasta.

Oskarin isä oli yksi kylän harvoista kirjoitus- ja laskutaitoisista, minkä vuoksi poika päätettiinkin laittaa neljäksi vuodeksi Kannuksen uuteen kansakouluun. Hän menestyi opintiellä erittäin hyvin, mutta ei saanut jatkaa opintojaan, sillä isä ei halunnut pojastaan epäonnistunutta herraa. Kun poika kerran oli oppinut lukemaan ja laskemaan, tuli tämän nyt oppia tekemään töitä. Pian Amerikasta palattuaan isä kuoli ja äiti meni uusiin naimisiin. Oskari työskenteli Matti-setänsä luona renkinä, kunnes välit erään tappelujupakan jälkeen tulehtuivat lopullisesti. Setä arveli, ”ettei sinusta kunnan miestä tule”¹ ja kehotti poikaa lähtemään Amerikkaan, missä hänet kouluttaisiin elämään ihmisiksi. Niin 17-vuotias Oskari Tokoi lähti kaivoksille isänsä jalan jäljissä.

Saavuttuaan Amerikkaan, Wyomingin osavaltioon, Tokoi löysi nopeasti alueen suomalaisasutuksen. Hän joutui heti valinnan eteen: kaveeratako kapakassa kävijöiden vai raittiusseuralaisten kanssa. Ensimmäisen illan jälkeen Tokoi valitsi raittiusseuran. Aina asettuessaan aloille uuteen paikkaan hän liittyi paikalliseen raittiusseuraan, kerran jopa perustikin sen. Kirjoitustaitoisena ja oivana puhujana hän eteni seuroissa sihteeriä ja sittemmin puheenjohtajaksi.

Amerikkaa koetteli paha lama vuosina 1893–94 ja paljon kaivoksia suljettiin. Tokoi joutui kulkemaan töiden perässä eri paikkakuntiin ja osavaltioihin. Yhdeksän Amerikassa viettämänsä vuoden aikana hän asui pitemmän ajan kaiken kaikkiaan kahdeksassa eri kaupungissa. Aikaa kului kaivostöiden lisäksi myös pummina vaelteluun. Töitä hän sai ahkeruutensa ja englannin kielen taitonsa ansiosta, jos niitä vain oli saatavissa. Black Hills'in kultakaivoksilla työskennellessään Tokoi joutui liittymään Lännen kaivostyöläisten liiton jäseneksi. Asiaan perehdyttyään hänet nimitettiin suomalaisten delegaatiksi. Leadvillessä Tokoi sai ensikerran kokemusta aseellisesta työtaistelusta, kun liitto 1896 julisti lakon, jonka kansalliskaarti lopulta verisesti lopetti.

Tavattuaan ja naituaan Hanna Ränän 1897 Tokoi muutti takaisin Leadvilleen ja kartutti omaisuuttaan vuokraamalla kaivoksen. Seuraavana vuonna hänestä tuli Yhdysvaltain kansalainen. Vuoden 1900 toukokuussa hän viimein saapui perheineen takaisin Suomeen. He ostivat palstatilan

¹ Tokoi, Oskari: Maanpakolaisen muistelmia s. 30

Kannuksesta, minkä lisäksi Tokoi ryhtyi kauppiaksi. Elettiin ns. ensimmäisen sortokauden aikaa (1899–1904), ja Tokoi toimi passiivisen vastarinnan mukaan. Hän oli mukana mm. asevelvollisuuslain kirkossa lukemisen estämisessä, ja edusti Kannusta ns. Källbyn kokouksessa, jossa julistettiin kutsuntalakko.

1904 Tokoi valittiin valtiopäivien valitsijamieheksi. Hänen oma pääsynsä valtiopäiville jäi kahden äänen päähän. Seuraavana vuonna marraskuun suurlakon jälkeen Kannukseen perustettiin työväenyhdistys, jonka puheenjohtajaksi Tokoi ryhtyi yhtenä pitäjänsä merkkimiehenä. Sitä tietä hän asettui Vaasan vaalipiirin sosiaalidemokraattien ehdokkaaksi ensimmäisiin eduskuntavaaleihin vuonna 1907 ja tuli valituksi. Tästä alkoi kehitys, joka johti Tokoin valtaisaan sosiaaliseen nousuun rengistä, mainarista sekä palstatilallisesta Suomen pääministeriksi. Hänen vaiheitaan Suomen politiikassa 1907–1917 tarkastellaan tarkemmin kappaleissa kolme ja neljä.

Vuonna 1918 syttyneessä sisällissodassa Tokoi toimi punaisen hallituksen elintarveministerinä. Sodan päättyessä tappioon hän joutui pakenemaan Neuvosto-Venäjälle, missä hän liittyi Muurmannin suomalaiseen legioonan toimien sen poliittisena johtajana. Englantilaisten kouluttaman legioonan tavoitteena oli torjua Saksan mahdollinen maihinnousu Suomessa. Tässä vaiheessa Tokoilta tuli radikaalimpien puoluetovereidensa kanssa lopullisesti välirikko. SKP:ta Moskovassa perustamassa ollut Kuusinen kumppaneineen tulkitsi Tokoin toimet takinkääntämiseksi ja julisti hänet teloitettavaksi. Sodan voittaneet valkoiset taas näkivät Tokoissa yhä vaarallisen kommunistijohtajan ja hänet tuomittiin kuolemaan maanpetoksesta.

Tokoi ei siis voinut palata Suomeen eikä jäädä Venäjälle. Maanpakolaisena hän matkusti Iso-Britannian ja Kanadan kautta Amerikkaan, Fitchburgiin, missä hän ryhtyi suomalaisen sosiaalidemokraattisen Raivaaja-lehden päätoimittajaksi 1922. Hän kävi puhumassa Amerikan suomalaisten tilaisuuksissa, olkoonkin että tietyt kommunistiset piirit vihasivat häntä ja olivat jopa valmiita toteuttamaan Kuusisen teloituskäskyn. Ensimmäisen vaimonsa kuoltua 1938 Tokoi avioitui amerikkalaisen Eva Pearl Whitakerin kanssa. Lapsia hänelle oli siunaantunut jo kuusi, joista kaksi teloitettiin Neuvostoliitossa.

Suomen ajautuessa vaikeuksiin talvi- ja jatkosodan aikana Tokoi osallistui maan avustukseen Help Finland Inc. -järjestön kautta. Lisäksi hän rahoitti sosiaalidemokraattista puoluetta CIA:n puolesta osana kylmää sotaa ja kommunismin torjuntaa. Myöhemmin hänen panoksensa Suomen taloudellisessa pelastuksessa nähtiin mitä suurimmassa arvossa: J. K. Paasikiven mukaan ”Tokoi pelasti Suomen”¹. Hänet armahdettiin 1944 ns. Lex Tokoilla. Kotimaassaan hän kävi vuosina 1949,

¹ Alftan, Robert; Itäranta Tapani: Dokumenttiprojekti: Oskari Tokoi (1873–1963)

1957 sekä 1958 ja puhui mm. Suomen eduskunnan 50-vuotisjuhlassa. Sekä punaisten että valkoisten kuolemaan tuomitsemasta Tokoista oli monen kierteen kautta tullut kahtia jakautuneen Suomen yhdistymisen symboli.¹

3. Oskari Tokoi Suomen politiikassa 1907–1916

3.1 Kansanedustajana

Vuonna 1906 Suomessa toteutettiin valtiopäivä uudistus, mikä tarkoitti, että kustakin eri vaalipiiristä tulitisiin valitsemaan tietty määrä kansanedustajia uuteen yksikamariseen eduskuntaan. Kannuksen työväenyhdistyksen puheenjohtaja Tokoi valittiin edustamaan pitäjäänsä sosiaalidemokraattien Vaasan läänin ensimmäiseen yhteiseen piirikokoukseen. Hänellä oli paitsi kauppa ja polkupyörä, jotka mahdollistivat matkustamisen Ilmajolle, hän oli myös yksi pitäjäänsä poliittisesti aktiivisimpia asukkaita.

Seuraavana edessä olivat vaalipiirin kyliin tehtävät agitaatiomatkat. Koska sosialismi oli Pohjanmaalla paljolti vieroksuttua, päätettiin puhujia lähettää kaksi: Oskari Tokoi ja Aura Kiiskinen. Tokoin tehtäväksi jäi järjestää tilat puhumista varten, mikä onnistui hänen paikallisten kontaktiensa ja hyvän maineensa avulla. Useilla paikkakunnilla Tokoin puhujakäynnillä näyttää olleen ratkaiseva vaikutus sosiaalidemokraattisen puolueen äänimäärään. Hän osasi reagoida yllättäviinkin tilanteisiin ja hän kohdisti puheensa ”silminnähtäviin ja kaikille käsitettäviin asioihin”², joita maalaisille olivat etenkin torpparien ja tilattoman väestön kysymys. Maaliskuun 1907 vaaleissa Vaasan pohjoisesta vaalipiiristä valittiin yksi SDP:n edustaja, joka monen yllätykseksi oli Tokoi.³

Tokoi ajoi kansanedustajana ollessaan erityisesti köyhän maalaisväestön asiaa, mikä tuohon aikaan oli yksi maamme suurimpia ongelmia. Hän toimi usein maatalousvaliokunnassa ja hänestä tulikin SDP:n maatalous- ja torpparikysymysten asiantuntija. Ensimmäisenä vuotenaan hän mm. allekirjoitti anomusehdotuksen maalaiskuntien yhtäläisestä äänioikeudesta ja verotusuudistuksesta⁴. Seuraavana vuonna hän seiso i maanvuokra- ja torpparilain takana, minkä lisäksi hän tuki kieltolakia.⁵ Alun epävarmuuden jälkeen Tokoi nousi yhdeksi merkittävimmistä sosialisteista. Tämä näkyy selvästi jo eduskunnan puheenvuorojen pituuden ja määrän kasvuna⁶. Usein hän ilmaisi koko

1 Luvun tiedot perustuvat seuraaviin lähteisiin: KA, EK-Valpon kansio Oskari Tokoista; Tokoi

2 Tokoi s. 132

3 Sama ss. 125–132

4 EA, 1907 I vatiop. liitteet I–IX, V 57. Anomusehdotus: Uusi kunnallisetus maalaiskunnille

5 EA, 1908 I valtiop. ptk. s. 535; 1908 II valtiop. ptk. ss. 80, 82

6 Vrt. esim. EA, 1908 II valtiop. ptk. s. 1375 ja 1914 I valtiop. ptk. ss. 255–259

puolueen kannan keskustelun ensimmäisessä puheenvuorossa.

Uudelta eduskunnalta odotettiin paljon, sillä etenkin työväen ja köyhien asema kaipasi kipeästi uudistuksia. ”Vaatimuksia oli, mutta tietoa ja tottumusta niiden laeiksi laatimiseen ja voimaansaattamiseen puuttui”¹, kuten Tokoi itse asian ilmaisee. Näin lienee ollut asian laita etenkin SDP:ssa, jonka jäsenillä oli kyllä tahtoa, mutta verrattain alhainen koulutustaso. Kieltolaki oli ensimmäisiä lakeja, jotka eduskunta sai valmiiksi ja hyväksyi. Alun uudistusinnon jälkeen jouduttiin kuitenkin karvaasti huomaamaan, ettei hyväksytyjäkään lakeja ja asetuksia yleensä saatu voimaan, sillä Suomen korkeimman vallan haltija oli edelleen Venäjän keisari, taantumuksellinen Nikolai II, joka jätti mm. kiello- ja kunnallislain vahvistamatta.²

Toisen sortokauden (1908–1917) aikana Venäjällä vahvistui Suomen vastainen mielipide ja venäläistäminen jatkui vahvempana kuin aiemmin. Sen katsotaan alkaneen, kun Keisari vahvisti ns. esittelyjärjestyksen (1908). Käytännössä venäläinen virkamiesvalta Suomen asioissa vahvistui, sillä oli ministerivaltiosihteerin ratkaistavissa, mitkä asiat ovat yleisvaltakunnallista laatua ja esitettävä keisarille. Tätä asetusta seurasivat mm. yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö (1910) ja yhdenvertaisuuslaki (1912). Suomella ei enää käytännössä ollut autonomiaa.³ Eduskunta hajotettiin lähes vuosittain, ja vaikka vuoden 1911 eduskunta pysyikin koossa koko kolmivuotiskautensa, venäläismielinen hallitus toimi joka tapauksessa oman tahtonsa mukaan. Elintärkeät sosiaalipoliittiset uudistukset, joita Tokoi kärkijoukossa ajoi, jäivät täten suurimmalta osalta vahvistamatta. Tokoi kritisoikin ahkeraan senaattia, joka toimi epäloogisesti, jopa mielivaltaisesti esimerkiksi vastaillella välikysymyksiin miten sattui.⁴

3.2 Eduskunnan puhemiehenä

Vuoden 1913 eduskuntaa odotti tietävästi jälleen hajotus, sillä jo ”perinteiseksi” puhemieheksi mielletty P. E. Svinhufvud aikoi varoituksista huolimatta tuoda esiin tyytymättömyyden hallitsijaa kohtaan eduskunnan avajaispuheessa. Kuitenkin eräät poliittiset piirit, SDP etunenässä, pitivät eduskuntatyön jatkamista tärkeämpänä kuin mitään periaatteellista kannanilmaisua. Puolue asetti Tokoin omaksi puhemiesehdokkaakseen lähinnä vastalauseeksi. Kuusisen⁵ teorian mukaan Tokoi ei kuitenkaan tulisi valituksi. Kolmannessa äänestyksessä vanhasuomalaiset äänestivät kuitenkin tyhjää, jolloin vastahakoisesta Tokoista tuli Suomen eduskunnan ensimmäinen sosialistinen

1 Tokoi s. 139

2 Suomen historian käsikirja II, toim. Korhonen, Arvi ss. 400–408

3 Venäjän duumassa Purishkevitch totesi yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä: ”Finis Finlandiae” (Suomen loppu). Virtanen, Kari O.: Kansakunnan historia 5 s. 329

4 EA, 1909 II valtiop. ptk. s. 289, 491, 1024

5 Otto Wille Kuusinen toimi SDP:n kansanedustajana (1908–1918) ja puheenjohtajana (1911–1913). Hän oli yksi SKP:n perustajista toimien myöhemmin ns. Terijoen hallituksessa ja Neuvostoliiton kommunistisessa puolueessa.

puhemies.¹

Tulos oli yllättävä, sillä Tokoi ei osannut edes ruotsinkieltä.² Kuusinen seuraajineen halusi Tokoin heti eroavan – eihän tarkoituksena ollut, että hänet oikeasti valittaisiin. Muissa puolueissa arveltiin, että SDP tulee nolaamaan itsensä päästämällä sivistymättömän maalaisen puhemiehen nuijaa heiluttelemaan. Tokoi halusi kuitenkin suorittaa tehtävänsä kunnialla loppuun, minkä SDP:n ryhmän enemmistö hyväksyikin. Nöyrässä puheessaan eduskunnalle hän toivoi kaikkien tukevan häntä vaativassa tehtävässään.³ Yllättäen hänen oma puolueensa muodostui Tokoin suurimmaksi harmiksi sen tahallaan pyrkiessä jarruttamaan puhemiehen työtä. Sosialistit katsoivat puhemieheyden lähentelevän jo ministerisocialismia, mikä oli puolueen omaksuvan luokkataisteluhengen vastaista.⁴

Tokoi oli joutunut asemaan, jossa hänellä ei ollut oikeastaan kenenkään tukea. Eduskuntaa ei kuitenkaan hajotettu Tokoin lausuttua avajaispuheessa vain vaadittavat sanat, ja kauden loputtua hän oli osoittanut kykynsä kehittyä. Seuraavana vuonna hänet valittiin vielä ensimmäiseksi varapuhemieheksi, kun porvarit liittoutuivat äänestämällä nuorsuomalaisen K. J. Ståhlbergin⁵ puhemieheksi. Puhemieskausi epäilemättä mitä suurimmassa määrin valmensi Tokoita tulevaan pääministerin tehtäväänsä.⁶

3.3 Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajana

Suomen työväen näkökulmasta Tokoin tärkein ja vaativin tehtävä oli Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajuus 1912–1918. Johtoon tarvittiin uusi mies, sillä edellinen puheenjohtaja Eero Haapalainen oli joutunut epäsuosioon käytöksensä ja epäonnistuneiden työtaisteluiden takia. Tokoilla oli kokemusta Amerikan työväenliitosta, minkä lisäksi hänen puhujanlahjansa olivat korvaamattomat työväen ja työnantajien välisien kiistojen selvittelyssä. Pyyntö puheenjohtajaehdokkaaksi asettumisesta tuli hänelle silti yllätyksenä.⁷

Tokoi itse kirjoitti tehtävänsä olleen elämänsä ”raskainta koettelemusten ja pettymysten aikaa”⁸.

1 Virtanen ss. 333–334. Puhemiehen vaali oli sortokausien aikana tärkeä, sillä muita korkea-arvoisia luottamusmiehiä suomalaiset eivät suoraan pystyneet valita.

2 Tokoille piti tulkita ruotsinkielisten edustajien puheenvuorot. Huomaa myös Tokoin huudahdus, kun eräs edustaja kommentoi hänen puheenvuoroansa ruotsiksi: ”Olkaa hyvä, puhukaa Suomea!” EA, 1917 II valtiop. ptk. s. 197

3 EA, 1913 I valtiop. ptk. ss. 6–7

4 Tiennäyttäjät 2, toim. Soikkanen, Hannu s. 74

5 Ståhlberg toimi mm. Mechelinin senaatissa kauppa- ja teollisuusministerinä (1905–1907) ja valittiin Suomen ensimmäiseksi presidentiksi (1919–1925).

6 Valtiovarainministeri Väinö Tanner myöhemmin kuvailee senaatin istuntoa: ”Tokoi otti heti ensimmäisessä istunnossa puheenjohtajan käsiinsä aivan kuin ei olisi koskaan mitään muuta tehnytään.”

7 EA, Tokoin kokoelma: Muistio-kertomus Suomen ammattijärjestön toiminnasta vuosilta 1912–1918

8 Tokoi s. 156

Työnantajat eivät halunneet kuullakaan työväen ammattijärjestöstä ja työväki puolestaan oli tottunut radikaaleihin keinoihin kuten lakkoiluun. Aika oli erityisen haasteellinen, sillä työttömyys ja tyytymättömyys kasvoivat ensimmäisen maailmansodan ja sortokausien seurauksena. Tokoin johtamana työnantajat kuitenkin hyväksyivät SAJ:n asialliseksi neuvottelukumppaniksi. Tokoi oli realisti ja etevä sovitteluun riitoja molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Ensimmäisenä vuotenaan järjestön puheenjohtajana hän sai ratkaistuksi vaikean Kymin paperityöläisten lakon. Työsopimusta ei vielä saatu aikaan, mutta lakko lopetettiin kunniakkaasti työnantajan annettua kirjallisen vakuutuksen. Tokoi ratkaisi myös pitkäksi venyneen Kotkan sahatyöläisten lakon 1914.¹

1907 perustettu SAJ sai Tokoin johdossa aikaan ensimmäiset työsopimukset, vaikka useimmat työtaisteluista hävittiinkin. Lisäksi se aloitti köyhien avustustyön siinä määrin, kuin se taloudellisesti pystyi. Tokoi toivoi eduskunnassa pitämässään puheessa valtiolta varoja, jotta SAJ asiaan perehtyneenä ja kokeneena voisi ne eniten tarvitseville jakaa.² Hän osallistui työväen kansainvälisiin kokouksiin myös ulkomailla, nimittäin Skandinavian työväenjärjestöjen edustajakokoukseen Tukholmassa 1912, sekä seuraavana vuonna Zürichin kansainväliseen ammattiyhdistysten edustajakokoukseen. Ensimmäisen kokouksen käytännön hyöty jäi vähäiseksi, mutta jälkimmäisestä kokouksesta hän englantia taitavana sai enemmän irti. Matkalla Tokoi käväisi myös mm. Berliinissä ja Wienissä tavaten useita venäläisiä vallankumouksellisia kuten Buharinin³ ja Leninin.

4. O s k a r i T o k o i

S u o m e n s u u r i r u h t i n a s k u n n a n p ä ä m i n i s t e r i n ä 1 9 1 7

4.1 Maaliskuun vallankumous ja Suomen ensimmäinen parlamentaarinen pääministeri

Venäjällä 8.–13. maaliskuuta 1917 tapahtuneessa vallankumouksessa tsaarin valta kukistettiin ja valtaan nousi väliaikainen hallitus. Ryhmä suomalaisia poliitikkoja Tokoi mukaan lukien matkusti Pietariin ottamaan Venäjän uudesta tilanteesta selkoa. Ministerit Lvov, Kerenski ja Miljukov⁴ kehottivat suomalaisia kutsumaan eduskunnan koolle uutta hallitusta muodostamaan. Vuonna 1916 valittu sosialistienemmistöinen eduskunta kutsuttiin siten ensi kertaa koolle. Hallituksen muodostaminen saattoi SDP:n vaikean paikan eteen. Puolue oli tottunut olemaan oppositiossa, mutta nyt sillä oli eduskunnassa enemmistö⁵ ja siten suoranainen velvollisuus osallistua

1 Tiennäyttäjät 2 ss. 77–78

2 EA, 1914 I valtiop. ptk. s. 255

3 Buharin oli neuvostopoliitikko ja lehtimies. Hän toimi myöhemmin mm. politbyroossa ja Kominterin johdossa.

4 Venäjän väliaikaisen hallituksen pääministerinä toimi ruhtinas Georgi Lvov, oikeusministerinä Aleksandr Kerenski (myöh. sota- ja pääministerinä) ja ulkoministerinä Pavel Miljukov (erosi toukokuussa).

5 Vuoden 1916 eduskuntavaaleissa äänestysprosentti oli vain 55,5%. SDP sai 200 edustajan paikasta 103.

hallitukseen. Puolue kuitenkin vieroksui ns. ministerisocialismia eli sitä, että sosialistit osallistuvat hallitukseen edistäen siten porvarillisen yhteiskunnan toimintaa.¹

J. K. Paasikivi² ehdotti, että eduskunnan puhemiehenäkin toiminut Tokoi muodostaisi sekahallituksen. Muistaen vuoden 1913 puhemiehenä oloon liittyneet ristiriidat Tokoi ensin kieltäytyi, mutta suostui sekä eduskunnan että puolueen vakuutettua tukensa. Hän nimitti senaattiin eri aloilla ansioituneita ja sopuisia miehiä puolueiden voimasuhteiden mukaan. Näin senaatti sai 6 sosialistista ja 6 porvarillista ministeriä. Äänien mentyä tasan Tokoilla oli pääministerinä ratkaiseva ääni. Hänestä tuli siten paitsi maailman ensimmäinen sosialistinen, myös Suomen ensimmäinen parlamentaarinen pääministeri.³

4.2 Tokoin senaatin haasteet

Uusi senaatti astui tehtäviinsä 27. maaliskuuta. Elettiin erittäin sekavaa aikaa keskellä maailman sotaa ja siitä johtuvaa elintarvikepulaa. Työttömyys nousi ennennäkemättömiin lukemiin samalla kun kysyntä sortokausien aikana jarrutetuille yhteiskunnallisille uudistuksille kasvoi. Senaatille kasautui siten liikaa odotuksia ja paineita selvittää Suomen olot. Senaatin sosiaalidemokraattisille jäsenille tehtävä oli sitäkin vaikeampi, sillä puolue esiintyi edelleen kuin oppositiona eikä siten alun vakuutteluista huolimatta tukenutkaan senaatin punaista kuusikkoa.⁴

Senaatti määritteli ohjelmassaan⁵ tehtäväkseen huolehtia Suomen uudistustyöstä. Tärkeimmäksi asiaksi kirjattiin sisäisen itsenäisyyden turvaaminen sekä valtiosäännön kehittäminen. Lisäksi Suomen autonomian palauttanut ns. maaliskuun manifesti tuli panna täytäntöön ja aikaisempien eduskuntien hyväksymät lait piti vahvistaa. Ironisesti sosialistin johtaman hallituksen ensimmäinen päätös koski ylimääräisten rukouspäivien säätämistä uskonpuhdistuksen merkkipuoden kunniaksi. Ensimmäinen käytännön uudistus, mihin ryhdyttiin, oli virkakoneiston puhdistaminen venäläisistä ja venäläismielisistä.⁶ Lupaustensa mukaisesti senaatti alkoi myös valmistella useita lakeja⁷, minkä lisäksi Tokoi selvensi senaatin käytännön toimintaa muutamaa otteeseen.⁸

1 Tokoi s. 170. Vuoden 1905 senaattiin osallistunut J. K. Kari häädettiin puolueesta.

2 J. K. Paasikivi oli suomalaisen puolueen kansanedustaja (1907–1914). Myöhemmin hän toimi pääministerinä (1918, 1945 ja 1946) ja presidenttinä (1946–1956).

3 Paasivirta, Juhani: Suomen itsenäisyyskysymys 1917 I, ss. 71–78. Sortokausien ajan senaatti oli venäläisten nimittämä.

4 Siltala, Juha: Sisällissodan psykohistoria s. 47. Kts. liite 2.

5 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 26.7. liite III

6 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 3.4. julistus ylimääräisistä rukouspäivistä; 2.5. virkamiesten erotuksia

7 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 3.4. maanhankintalain valmistelu; 10.4. komitea valmistelemaan väliaikaista kieltolakia; 2.5. uskonnonvapauslain valmistelu

8 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 13.4 senaatin kirjallisille asioille yhteinen muoto; 15.5. komitea selvittämään senaatin eri osastoille kuuluvia asioita

Merkittävä ongelma oli järjestysvallan palauttaminen. Suomella ei ollut omaa armeijaa eikä venäläisten poliisivoimiin luotettu. Työttömien nälkäiset massat velloivat levottomina vaatien uudistuksia. Poliitiikan avulla saavutettaviin reformeihin jo sortokausien aikana uskonsa menettänyt työväki ei myöskään epäröinyt käyttää ulkoparlamentaarisia keinoja. Mm. rautatietyöläiset, maatyöläiset ja miliisivoimat lakkoilivat. Turussa, Raumalla ja Tampereella uuden kunnallislain odotteluun kyllästyneet työläiset valtasivat kunnallishallinnon vaatien, että työväki saa valtuustossa enemmistön. Tokoi henkilökohtaisesti muiden senaattoreiden kanssa kävi selvittämässä kyseiset kaappaukset, jotka raukesivat vasta hänen puheensa jälkeen.¹

Ammattijärjestöön liittyi ennätysmäärä jäseniä, joista suurin osa oli radikaaleja työttömiksi joutuneita nuoria. Niin SAJ:n kuin SDP:nkin johto alkoi menettää otettaan tilanteen hallinasta. Kesäkuun 12. päivänä eduskunnassa pitämässään puheessa Tokoi korosti, että yhteiskunnalliset reformit oli saatava aikaan, väkipakolla ei järjestystä nimittäin saataisi. ”Olkaa hyvä, astukaa remmiin, sopii koettaa”, hän kehotti kuuluisiksi tulleilla sanoillaan niitä, jotka eivät häntä uskoneet. Porvarit, jotka olivat odottaneet sosialististen senaattorien pystyvän pitämään järjestystä yllä, käsittivät nämä sanat heikkouden osoituksena.²

Vallankumouksen aikana työväen miliisi oli pitänyt järjestystä yllä. Tokoin ehdotuksesta senaatti määräsi huhtikuussa komitean uudistamaan kaupunkien poliisijärjestelyjä. Senaatin porvarilliset ja sosialistiset jäsenet eivät kuitenkaan päässeet yhteisymmärrykseen siitä, kuinka poliisivoimia tuli uudistaa.³ Järjestysvaltatyhjiötä ei saatu täytettyä kaikkia miellyttävällä tavalla, mikä lopulta johti porvari- ja työläiskaartien muodostukseen.⁴

Vakavin senaatin ongelmista oli elintarvikepula, joka jo keväällä oli ”suorastaan uhkaava”⁵. Maailmansota vaikeutti viljan tuontia ja Suomen oma satokin jäi pieneksi. Sosiaalidemokraatti Väinö Wuolijoki huolehti elintarvikeasioista ja saikin aikaan kohtuullisen järjestyksen. Viljaa ei sodasta aiheutuvien kuljetusvaikeuksien takia kuitenkaan saatu Venäjältä eikä Amerikasta ja suomalaisten oli tultava toimeen omin varoin. Mustanpörssin kauppa rehotti ja osa työläisistä näki suoranaista nälkää. Kaikki viljelijät eivät halunneet luovuttaa elintarvikkeita elintarvelautakunnille hallituksen määräämiä hintoja vastaan. Tilanne kiristyi, kun sekä viljelijät että työväki pelkäsivät jäävänsä ilman ruokaa.⁶

1 Huttunen, Veikko: Kansakunnan historia 6 s. 57. Esimerkki siitä, kuinka Tokoi pystyi spontaanisti vetoamaan kuulijoihinsa.

2 Tiennäyttäjät 2 s. 90

3 Sama ss. 85–86

4 Kylävaara, Keijo: Vuosi seitsemäntoista ss. 97–98, 103

5 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 7.4.

6 Lappalainen, Jussi T.: Itsenäisen Suomen synty s. 64–65

Kun voin hintaa maanviljelijöiden tahdosta nostettiin, maassa puhkesi ns. voimellakoita, joissa vaadittiin hintojen laskua entiselle tasolle sekä pakkolunastettiin voita Valion varastoista. Helsinkiläiset vaativat lisäksi Wuolijoen eroa. Varoittamatta hallituksen muita jäseniä Wuolijoki erosikin elokuussa. 16. päivänä Tokoi lupautui hoitamaan elintarvikeasiaa. Hän ehdotti, että valtio korvaisi osan maidon ja voin hinnasta tuottajille, jotta ne saataisiin myyntiin ja köyhilläkin olisi niihin varaa. Tokoin ehdotusta ei kuitenkaan hyväksytty, minkä jälkeen hän katsoi, ettei voinut ottaa vastuulleen ”elintarvetilantilanteen vastaista kehitystä” eikä ”muutakaan, mitä siitä mahdollisesti seuraa”¹. Tokoin senaatti epäonnistui pahoin erityisesti elintarvikepulan selvittämisessä. Maassa seurasi nälkää ja anarkiaa, kun senaatti ei kyennyt järjestämään kansalaisille ruokaa eikä järjestystä.

4.3 Venäjän kanta selkiytyy

Suomen ja Venäjän valtio-oikeudellinen suhde oli maaliskuun vallankumouksen jälkeen joutunut outoon tilanteeseen, sillä molempia yhteisesti hallinnutta keisaria ei enää ollut olemassa. Tämä suhde oli määriteltävä uudelleen, mihin työhön ryhdyttiinkin heti niin suomalaisten kuin venäläistenkin osalta. Tilanne jakoi suomalaiset kahteen leiriin. Sosiaalidemokraatit ja porvariston vähemmistö eli ns. itsenäisyysmiehet kannattivat mahdollisimman laajaa itsehallintoa, jonka lopullisena päämääränä oli täydellinen itsenäisyys. Suurin osa porvaristosta edusti ns. yhteistyölinjaa, eli he halusivat myötäillä venäläisten kantaa ja päästä heidän kanssaan neuvottelemalla yhteisymmärrykseen. Venäläiset sovittelivat suomalaisten kantoja ja saivat siten aikaan maaliskuun manifestin (21.3.), jolla Suomelle palautettiin autonomia.²

Tokoi oli maaliskuun vallankumouksen jälkeen puolueensa tapaan mahdollisimman laajan itsemääräämisoikeuden kannalla. Eduskunnassa 20. huhtikuuta esittämässään ohjelmapuheessa Tokoi puhui ensimmäisenä sosiaalidemokraattina Suomen itsenäisyyden puolesta: ”Minä rohkenen siis luottaa siihen, että Suomen kansan itsemääräämisoikeus, Suomen kansan itsenäisyyden alku on nyt varmallalla pohjalla ja meidän velvollisuutemme on sitä kehittää järkähtämättä ja johdonmukaisesti, ja sillä tavalla, että Suomen kansan itsenäisyys jo läheisessä tulevaisuudessa tulee taatuksi.”³ Tokoi ei ollut sopinut puheen sisällöstä muiden senaattorien kanssa, vaan se oli puhtaasti hänen oma kantansa. Hallituksen päämiehen pitämänä puheella oli kuitenkin suuri painoarvo.⁴

Venäjän väliaikaisen hallituksen johtoon myöhemmin noussut Kerenski vieraili Suomessa

1 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 16.8. Samana päivänä Tokoi luopui tehtävistään senaatissa. Kts. liite 4.

2 Paasivirta I ss. 80–86

3 EA, 1917 I valtiop. ptk. s. 47

4 Kylävaara ss. 65–66

maaliskuussa. Helsingin työväentalolla 29. päivänä pitämässään lennokkaassa puheessa hän antoi ymmärtää, että suomalaisten toiveet halutaan täyttää. Vakuudeksi hän suuteli tilaisuudessa myös puhunutta Tokoita puhujalavalla.¹ Mitään käytännön tulosta vierailun aikana käydyistä neuvotteluista kuitenkaan ei saatu. Venäjän väliaikainen hallitus ei ollut valmis lisäämään Suomen autonomiaa, eikä Suomi puolestaan ollut halukas osallistumaan Venäjän yhä jatkuviin sotaponnisteluihin Saksaa vastaan. Suomea myös varoiteltiin liiasta myönteisyydestä aktivisteja kohtaan. Eräät sosialistit esittivät Kerenskille Suomen itsenäisyyteen selvästi tähtäävän ohjelmaluonnoksen, promemorian², johon tämä suhtautui kuitenkin viileästi.³

Huhtikuussa eräät senaatin jäsenet matkustivat Pietariin suostuttelemaan väliaikaista hallitusta omaksumaan Suomelle myönteisen kannan, mutta ilman tulosta. Toukokuun aikana väliaikaisen hallituksen kokoonpanoa muutettiin, mikä herätti etenkin sosiaalidemokraateissa toiveita Suomelle myönteisen kannan vahvistumisesta. 23. päivänä senaattorit Tokoi ja Tulenheimo sekä perustuslakivaliokunnan Yrjö Mäkelin matkustivat uudelleen Venäjälle maiden välisiä suhteita selvittämään. Siellä Tokoi esitti pääministeri Lvoville oman ehdotuksensa Suomen korkeimman vallan siirtämisestä ulkopoliittikkaa ja sotilasasioita lukuun ottamatta suomalaisille. Kyseessä oli siis eräänlainen esiate myöhemmin heinäkuussa hyväksytystä valtalaista. Lvov närkästyi sen suorasukaisuudesta, mutta rauhoittui, kun sai kuulla sen olevan ainoastaan sosialistien oma ehdotus.⁴

Neuvotteluissa Venäjä ei muuttanut kantaansa; maaliskuun alun myönteisestä asenteestaan huolimatta se katsoi, että tsaarin vallan perijä niin Venäjällä kuin Suomen suuriruhtinaskunnassakin oli väliaikainen hallitus. Ainoastaan Venäjän kansalliskokous voisi joskus tulevaisuudessa muuttaa tilanteen, mikä taas oli Suomen kannalta hyvin epävarmaa. Venäjän jyrkähkö kanta kuitenkin viimein selkeni suomalaisille, jotka olivat ottaneet venäläisten kaunopuheiset lupaukset kirjaimellisesti ja siten olettaneet sen suhtautuvan maan vaateisiin paljon myönteisemmin.⁵

4.4 Valtalaki

Huhtikuun neuvotteluissa selkiytyneen Venäjän kannan huomioon ottaen senaatissa valmisteltiin lakiesitystä korkeimman vallan väliaikaisesta järjestämisestä.⁶ Esityksestä tuli varsin laimea, sillä sitä laatiessa piti ottaa monta toisistaan poikkeavaa mielipidettä huomioon. Se ei siten vastannut

1 Kts. liite 3.

2 Ketola, Eino: Kansalliseen kansanvaltaan. Myös Tokoi tiesi Kerenskille annetusta promemoriasta.

3 Paasivirta I ss. 90–96

4 Manninen, Turo: Valtalaki 90 vuotta –Yrjö Mäkelin ja Suomen itsenäisyys s. 4

5 Paasivirta I s. 162–165

6 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 7.4. Laki erinäisten asioiden siirtämisestä Suomen Senaatin ja Kenraalikuvernöörin ratkaistavaksi

Tokoin kaltaisten suomalaisten todellisia toiveita itsenäisyydestä. Väliaikainen hallitus vaati alkuperäiseen ehdotukseen lisättäväksi vielä maininnan ”Venäjän etuja” koskevista päätöksistä, joita senaatin talousosasto ei itsenäisesti voisi tehdä. Käytännössä kenraalikuvernöörin Venäjän etuja koskeviksi katsomat asiat jätettäisiin ”korkeimman hallitusvallan” eli Venäjän ratkaistaviksi. Myös valtiopäivien avaaminen, lopettaminen ja hajottaminen jäivät väliaikaisen hallituksen oikeudeksi.

Senaatin laatima lakiehdotus esitettiin eduskunnalle 12. kesäkuuta. Sen yhteydessä pitämässään puheessa¹ pääministeri Tokoi myönsi lain puutteet korostaen erityisen maininnan Venäjän eduista olevan varsin epämääräinen. Tässä vaiheessa jo tiedettiin, ettei Venäjä todellisuudessa aikonut lisätä Suomen autonomiaa. Ilmeisesti Tokoi oli kuitenkin vakuuttunut siitä, ettei Venäjällä ollut mitään varsinaista syytä ryhtyä Suomen sisäistä kehitystä hankaloittamaan: ”Luulen voivani vakuuttaa, että Venäjän kansassa on kehittyvä – se käsitys, että vain itsenäinen ja vapaa Suomi on – kyllin arvokas naapuri Venäjälle.” Lisäksi hän vihjasi, että ”tarkoituksemme tähtää paljon etemmäksi” tarkoittaen sillä täydellistä itsenäisyyttä. Tästä voi päätellä, ettei Tokoi aikonut jättää Suomen valtiollista kehittämistä Venäjän väliaikaisen hallituksen varaan, vaan katsoi paremmaksi vaihtoehdoksi ryhtyä itse aktiivisesti sitä luomaan.

Perustuslakivaliokunnassa sosialistit yrittivät muuttaa lakia tarkemmaksi Suomen oikeuksien kohdalta. Heidän kantansa hyväksyttiin kesäkuun lopulla, mutta laki jäi yhä hataraksi. Tilanne muuttui oleellisesti vasta, kun Venäjän työmiehen- ja sotilasneuvostojen kongressissa 4. heinäkuuta hyväksyttiin SDP:n ehdotelman mukainen päätöslauselma, jossa Suomen eduskunnan päättäntävallan ulkopuolelle jätettiin ainoastaan maan ulkopoliittika ja sotilasasiat. Käytännössä se tarkoitti Suomen täydellistä autonomiaa. Perustuslakivaliokunnassa laadittiin uusi ehdotus neuvostokongressin päätöslauselman mukaiseksi. Porvarit pelkäsivät sosialistien vallan kasvua – olihan SDP:llä enemmistö eduskunnassa – ja laativat lakiin muutosehdotuksen, jossa valta jaettaisiin eduskunnan ja senaatin kesken. Sosialistit kuitenkin äänestivät muutosehdotusta vastaan ja ns. valtalaki² päättyi eduskunnan käsittelyyn sosialisteille mieluisessa muodossa.³

Heinäkuun 18. päivänä valtalaki hyväksyttiin äänin 136–55, kun se ensin oltiin äänestetty kiireelliseksi äänin 165–27. Hyväksymisen johdosta eduskunnassa kohotettiin eläköön-huuto Suomelle.⁴ Koska suurin osa porvaristostakin kannatti lain kiireelliseksi julistamista, huomataan, että Tokoin viitoittama tie – parlamentaarisiin keinoin kohti itsenäisyyttä – herätti laajaa myötätuntoa eduskunnassa. Vaikka valtalaisissa olikin kyse Suomen sisäisestä itsehallinnosta, ei liene

1 EA, 1917 I valtiop. ptk. ss. 504–509

2 Kts. liite 1.

3 Paasivirta I ss. 204–212

4 EA, 1917 I valtiop. ptk. s. 1064

epäilystä, etteikö Tokoin ja kaikkien muidenkin lakia kannattaneiden lopullisena päämääränä siintänyt täydellinen itsenäisyys.

Valtalain hyväksymisen aikana Venäjän väliaikainen hallitus oli hetkellisesti ongelmissa, kun bolshevikit yrittivät vallankaappausta. Kuten tässä vaiheessa jo tiedettiin, bolshevikit suhtautuivat Suomen itsenäistymispyrkimykseen myönteisesti. Valtalain hyväksymistä edeltävänä päivänä eduskunnalle pitämässään puheessa¹ Tokoi uskoi vallankumouksen jatkuvan ja väliaikaisen hallituksen kaatuneen: ”Ainoa este, joka tämän asian lopulliseen ratkaisuun viemiseen on ollut olemassa, on ollut Venäjän väliaikainen hallitus, niin kuin tiedämme. Viimeisten tietojen mukaan tätäkään estettä ei enää ole olemassa.” Kun laki oltiin hyväksytty, Tokoi ilmoitti senaatin heti luopuvan tehtävistään, mutta eduskunta toivoi senaattorien vielä jatkavan työtään käytännön syistä.

Tokoi erehtyi: bolshevikkien vallankaappausyritys epäonnistui ja Kerenski sai pidettyä vallan käsissään. Hänen muodostamansa uusi hallitus ei heti päättänyt, miten suhtautua Suomen tilanteeseen. Vallankumouksen synnyttämänä se ei halunnut käyttää tsaarin vallan aikaisia keinoja, eikä niihin välttämättä ollut voimavarojakaan. Tokoi, eduskunnan puhemies Manner ja kenraalikuvernööri Stahovitsh kävivät neuvotteluja heinäkuun 30. päivänä. Niissä selvisi, ettei väliaikainen hallitus aikonut tunnustaa valtakia. SDP puolestaan aikoi seisoa sen takana. Väliaikainen hallitus ratkaisi tilanteen – osittain porvariston kehotuksesta – antamalla Suomen eduskunnalle hajotusmanifestin ja määräämällä uudet eduskuntavaalit lokakuussa pidettäväksi.²

Manifestin julkaisemisesta äänestettiin elokuun toisena päivänä senaatin talousosastossa. Kyse oli periaatteellisesti siitä, noudattaisiko senaatti eduskunnan vai väliaikaisen hallituksen päätöstä. Vasta hyväksytyyn valtalain mukaan korkein valta oli eduskunnalla, mutta käytännössä korkeinta valtaa käytellyt Venäjän väliaikainen hallitus ei ollut lakia hyväksynyt.³ Tokoi katsoi manifestin olevan perustuslain vastainen ja äänesti sitä vastaan muiden sosialistien tehdessä samoin. Porvarit taas äänestivät sen puolesta – myös senaattori Rudolf Holsti⁴ ensin emmittyään – jolloin äänet menivät tasan. Normaalioloissa Tokoin ääni olisi ratkaissut äänestyksen tuloksen, mutta kenraalikuvernööri Stahovitsh saapui silloin ensimmäistä kertaa senaatin istuntoon ja käytti äänensä manifestin julkaisemisen puolesta. Eduskunnan puhemies Manner sai tiedon senaatin päätöksestä vielä samana päivänä, muttei katsonut aiheelliseksi ilmoittaa sen sisällöstä eduskunnalle, jolta tällä tavoin evättiin mahdollisuus ilmaista vastalauseensa.⁵

1 EA, 1917 I valtiop. ptk. ss. 1032–1034

2 Paasivirta I ss. 225–228

3 EA, 1917 I valtiop. ptk. 2.8. Eduskunta äänesti lain väliaikaiselle hallitukselle hyväksyttäväksi lähettämistä vastaan, mikä aiheutti selkeän ristiriidan.

4 Senaattori Rudolf Holsti toimi nuorsuomalaisten kansanedustajana (1914–1923) ja ulkoministerinä (1919–1922, 1938–1938). Myöhemmin hän toimi useissa diplomaattitehtävissä.

5 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 2.8.

Vain yhdellä äänellä porvarillinen yhteistyölinja ja Venäjän väliaikainen hallitus estivät kunnianhimoisen valtalain toteutumisen. Jos senaatissa olisi säilynyt kevään yhteistyöhaluinen ilmapiiri porvari- ja sosialistien välillä, tai jos suomalaisten – myös Tokoin – rohkeat julkilausumat itsenäisyyden tavoittelusta eivät olisi häرنänneet väliaikaista hallitusta puuttumaan hajotusmanifestin äänestykseen kenraalikuvernöörin välityksellä, tilanne olisi ollut toinen. Suomen kehitys kohti itsenäisyyttä Tokoin senaatin ja sosialistienemmistöisen eduskunnan johdolla olisi todennäköisesti ollut huomattavasti rauhallisempi ja verettömämpi, kuin miksi tilanne hajotusmanifestin julkaisun myötä tuli lopulta kehittymään. Kevätkesän 1917 vaikeat yhteiskunnalliset ongelmat ja luokkavastakohtien kärjistymisen, jotka lietsoivat toinen toistaan, johtivat siihen, ettei pääministeri Tokoita maanpetoksesta tuomitsemisen sijaan tultu juhlimaan isänmaan isänä.

4.5 Eduskunta ja hallitus vaihtuvat

Tokoin senaatti ei ollut pystynyt estämään eduskunnan hajotusmanifestin julkaisua, joten uudet eduskuntavaalit aiottiin järjestää lokakuussa. Koska sosialistit eivät olleet varautuneet manifestin julkaisemisen aiheuttamaan tilanteeseen, puolueen reaktio hajotukseen jäi vaisuksi ja oudon kaksinaiseksi. Se ei voinut hyväksyä manifestin laillisuutta vaan kannatti yhä valtalakia. Ns. Mannerin eduskunta, johon osallistuivat vain sosialistiedustajat, kokoontui vielä kahdesti hajotuksen jälkeen manifestia uhmaten. Samanaikaisesti puolue kuitenkin valmistautui eduskuntavaaleihin, joista protestina pois jättäytyminenkään ei ollut houkuttelevaa, kun vaalit joka tapauksessa aiottiin järjestää.¹

Pääministerin tehtävistä elokuun 16. päivänä luopunut² Tokoi osallistui vaaleihin ja tuli viimeistä kertaa valituksi kansanedustajaksi. SDP kuitenkin menetti eduskunnassa enemmistön, mikä olennaisesti vaikeutti valtalain toimeenpanoa. Samoin yhteiskunnallinen uudistyö takkuili, kun sosialistit ja porvaristo eivät kyenneet yhteistyöhön.³ SDP koki porvariston pettäneen parlamentaarisen luottamuksen manifestin hyväksyessään. Porvarit puolestaan syyttivät sosialisteja levottomuuksista ja puoluediktatuurin tavoittelusta. Myös itsenäisyysmiehet vieraantuivat sosialisteista, koska nämä ”veljeilivät” venäläisten bolshevikkien kanssa.⁴

1 Paasivirta, Juhani: Suomen itsenäisyyskysymys 1917 II, ss. 21–24

2 KA, 1917 senaatin talousosaston ptk. 16.8. Tokoi ei katsonut voivansa olla vastuussa elintarviketilanteen seuraamuksista.

3 EA, 1917 II valtiop. ptk. 8. ja 26.11. Eduskunnan keskustelut marraskuussa olivat katkeria ja avoimen vihamielisiä

4 Voimasuhteet muuttuivat 92–108 porvareille edullisiksi, vaikka SDP saikin määrällisesti enemmän ääniä kuin edellisenä vuonna. Huttunen s. 39–41

Kun Tokoin ynnä muiden SDP:n johtajien laatimaa ”Me vaadimme” -julistusta ei eduskunnassa hyväksytty, aloitettiin marraskuun yleislakko (14.–19.11.). Lakon aloittamista seuraavana päivänä hyväksyttiin maalaisliittolaisen Santeri Alkion¹ ehdotus korkeimman vallan väliaikaisesta siirtämisestä eduskunnalle. Sosialistitkin kannattivat sitä, sillä se oli sisällöltään samanlainen kuin valtalaki lukuun ottamatta ulkopoliittikkaa ja sotilasasioita, jotka nekin nyt laajennettiin kuuluviksi Suomen päätösvallan piiriin. Vaaralliseksi kehittyneen tilanteen rauhoittamiseksi eduskunta käytti uutta päätäntävaltaansa ja hyväksyi 8 tunnin työaika- ja kunnallislain. SDP:n enemmistö uskoi yhä parlamentaarisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, eikä se siis vielä lähtenyt vallankumouksen tielle, vaan lopetti yleislakon.²

Ns. Setälän tynkäsenaatit, josta sosialistit olivat yksi kerrallaan eronneet, toimi aina siihen asti, kunnes marraskuun 26. päivänä eduskunta valitsi uuden hallituksen. Svinhufvudin porvarillinen senaattorilista voitti Tokoin sosialistisen listan hävitessä äänin 100–80.³ Tokoilla olisi siis vielä ollut mahdollisuus päästä uudestaan pääministeriksi ja johtaa Suomi täydelliseen itsenäisyyteen, jos SDP:llä olisi vielä ollut enemmistö eduskunnassa, tai jos suhteet valtalakia kannattaneisiin porvareihin eivät olisi tyystin viilenneet.

Bolshevikit pääsivät valtaan Venäjällä lopulta vasta marraskuussa, jolloin tämä muutoin suotuisa kehitys ei enää hyödyttänyt eduskunnassa ja senaatissa valta-asemansa menettäneitä sosialisteja. Porvarit muuttivat suuntaa ja luopuivat yhteistyölinjasta haluten mitä pikemmin kokonaan irrottautua sosialistijohtoisesta Venäjästä. Heidän ajatuksensa olivat Tokoin mukaan täsmälleen samat kuin hänen itsensä jo keväällä ilmaisemat, tosin vain ”typistetyssä” ja ”peitetyssä” muodossa.⁴ Joulukuun 6. päivänä eduskunta hyväksyi Suomen itsenäistymisen porvarijohtoisesti, mutta katkerissa, aivan erilaisissa tunnelmissa kuin heinäkuussa valtalakia hyväksyttäessä.

5 . Y h t e e n v e t o

”Perkele teidän kansanne viitsiköön!” Tokoi huudahtaa ja iskee puhemiehen nuijan poikki.⁵

Tokoin elämää leimasi kahden tulen väliin joutuminen. Niin porvarit kuin omat puoluetoveritkin arvostelivat häntä eduskunnan puhemies- ja pääministerikaudellaan. Toiset epäilivät hänen kykyjään ja tarkoituksperiään, toiset syyttivät häntä luokkataisteluaatteen vastaisesta toiminnasta.

1 Alkio oli maalaisliiton perustaja ja pääideologi. Hän toimi kansanedustajana 1907, 1909–1914 ja 1917–1922.

2 Paasivirta II, ss. 141–143, 156

3 EA, 1917 II valtiop. ptk. 26.11.

4 EA, 1917 II valtiop. ptk. s. 754

5 Alftan, Robert & Itäranta Tapani. Tokoi yrittää saada sosialistien ryhmäkokousta rauhoittumaan, kun ”meno yltyy hillittömäksi”.

SAJ:n johdossa hän puolestaan joutui sovittelijaksi vaikeasti lähestyttävien työnantajien ja radikaalin työväen väliin. Sama kehitys jatkui sisällissodan jälkeenkin, kun sekä punaiset että valkoiset julistivat Tokoille kuolemantuomion.

Toimiminen Suomen politiikassa kansanedustajana, eduskunnan puhemiehenä sekä SAJ:n johdossa vuosina 1907–1916 opettivat Oskari Tokoille käytännössä pääministerin tehtävissä tarvittavia taitoja. Tämän lisäksi Tokoilla oli luonnollisia puhujan- ja sovittelijanlahjoja. Hän tulikin todistaneeksi, että sosialisti, renki, mainari ja palstatilallinen pystyy johtamaan maata siinä missä koulutettu porvarikin. Olosuhteisiin nähden Tokoi selvisi tehtävistään varsin hyvin, olihan vuosi 1917 Suomessa erityisen vaikeaa aikaa taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti. Hän ei silti kyennyt selvittämään elintarvikepulaa eikä järjestysvaltatyhjiötä. Sosiaalipoliittista lainsäädäntöä sentään saatiin vietyä eteenpäin.

Suomen itsenäisyyskysymyksen kehityksessä pääministeri Tokoi oli avainasemassa. Hän ei epäröinyt julkisesti lausua omia ajatuksiaan ja toiveitaan Suomen suvereniteetista. Avoimuus valtiosäännön kehityshalussa oli hänen käsityksensä mukaan suurin tapa saada väliaikaisen hallituksen hyväksyntä asialle. Puheiden todellinen vaikutus oli lähes päinvastainen, sillä Venäjälläkin oli suuria epäluuloja Tokoita kohtaan. Hän kuitenkin kiteytti itsenäisyyttä ajavien piirien toiveet ja antoi alkusysäyksen valtalaille.

Jos väliaikainen hallitus olisi hyväksynyt valtalain – mikä ei olisi täysin mahdotonta ollut – Suomen kehitys itsenäisyyttä kohti ja sen jälkeen olisi sosialistijohtoisen senaatin ja sosialistienemmistöisen eduskunnan yhteistyöllä varmasti sujunut kitkattomammin. Tokoita oltaisiin siinä tapauksessa oikeutetusti ehkä luonnehdittu itsenäisyytemme esitaistelijaksi.

Oma aika kuitenkin tuomitsi Tokoin. Eniten se johtui sisällissodan aikaisista tapahtumista, mutta sen juuret voidaan nähdä jo pääministerikauden selvittämättömissä ongelmissa. Vasta 1950-luvulla porvarillinen Suomi lopullisesti tunnusti Tokoin ponnistelut isänmaan hyväksi. Lehdistö ylisti hänen apuaan sodasta kärsivälle Suomelle, ja Helsingissä eräs aluekin nimettiin Tokoinrannaksi. Epäilyksistä ja puolueristiriidoista vapautunut kansa pystyi viimein arvioimaan vanhaa pääministeriään objektiivisesti ja soi hänelle sen arvostuksen ja kunnian, mikä hänelle Suomen historiassa eittämättä kuuluu.

Lähteet

Arkistot

- Eduskunnan arkisto (EA). Oskari Tokoin kokoelma.
- Eduskunnan arkisto (EA). Valtiopäivien 1907–1917 pöytäkirjat.
- Kansallisarkisto (KA). EK-Valpon kansio Oskari Tokoista.
- Kansallisarkisto (KA). Senaatin talousosaston 1917 pöytäkirjat III–VIII.

Kirjallisuus

- Huttunen, Veikko. Kansakunnan historia 6. WSOY. Porvoo 1968.
- Ketola, Eino. Kansalliseen kansanvaltaan. Tammi. Painokaari Oy. Helsinki 1987.
- Suomen historian käsikirja II. Korhonen, Arvi (toim.); Paasivirta, Juhani; Seitkari, O. WSOY. Porvoo 1964. 2. painos.
- Kylävaara, Keijo. Vuosi seitsemäntoista. Helsingin Sanomat. Sanomapaino. Helsinki 1967.
- Lappalainen, Jussi T. Itsenäisen Suomen synty. Gummerus. Jyväskylä 1985. 4. painos.
- Lehtimäki, Kimmo. Punapäällikkö. Revontuli. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2005.
- Paasivirta, Juhani. Suomen itsenäisyyskysymys 1917 I. WSOY. Porvoo 1947.
- Paasivirta, Juhani. Suomen itsenäisyyskysymys 1917 II. WSOY. Porvoo 1949.
- Rinta-Tassi, Osmo. Punaisen Suomen historia 1918. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1986.
- Siltala, Juha. Sisällissodan psykohistoria. Otava. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu 2009.
- Suomi 75: Itsenäisen Suomen historia 1. Tarkka, Jukka (toim.); Apunen, Osmo. Weilin+Göös. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1992. 3. painos.
- Tiennäyttäjät 2. Soikkanen, Hannu (toim.); Aaltonen, Olavi. Tammi. Oy Länsi-Suomen kirjapaino. Rauma 1967.
- Tokoi, Oskari. Maanpakolaisen muistelmia. Tammi. Lahden kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö. Lahti 1948. 2. painos.
- Upton, Anthony F. The Finnish Revolution 1917–18. University of Minnesota Press. Minneapolis 1980.
- Virtanen, Kari O. Kansakunnan historia 5. WSOY. Porvoo 1974.

Internet ja televisio

Manninen, Turo. Valtalaki 90 vuotta – Yrjö Mäkelin ja Suomen itsenäisyys.
http://www.kansantahto.fi/makelin/documents/Manninen_valtalaki.pdf. (Luettu 7.11.2009)

Alftan, Robert; Itäranta Tapani. Dokumenttiprojekti: Oskari Tokoi (1873–1963). Yle TV2 2008

Kuva

Kansilehden kuva Oskari Tokoista. Raivaaja 1949.
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Tokoi-oskari-c1949.jpg> (Luettu 16.11.2009)

Liite 1

Lopullinen ns. valtalaki, joka julistettiin kiireelliseksi (äänimäärin 165–27) sekä hyväksyttiin (äänimäärin 136–55) heinäkuun 18. 1917 oli seuraavanlainen:

LAKI**Suomen korkeimman valtiovallan käyttämisestä**

Täten säädetään: Kun hallitsijan oikeudet ovat lakanneet, olkoon Suomen Eduskunnan päätöksen mukaisesti voimassa seuraavaa:

1 §

Suomen eduskunta yksin päättää, vahvistaa ja voimaantavaksi määrää kaikki Suomen lait, myöskin valtiotaloutta, verotusta ja tulliasioita koskevat. Eduskunta lopullisesti päättää myös kaikkien muiden Suomen asiain ratkaisusta, jotka keisari ja suuriruhtinas tätä ennen voimassa olleiden säännösten mukaan on ratkaissut.

Mitä tässä asiassa säädetään, ei koske ulkopoliittikan asioita, ei myöskään sotilaslainsäädäntöä ja sotilashallintoa.

2 §

Eduskunta kokoontuu varsinaisille valtiopäiville ilman erityistä kutsumusta ja päättää, milloin valtiopäivät ovat lopetettavat. Kunnes Suomen uusi hallitusmuoto on säädetty, käyttää eduskunta oikeutta Valtiopäiväjärjestyksen 18 §:n mukaisesti määrätä uusien vaalien toimittamisesta ja eduskunnan hajaantumisesta.

3 §

Eduskunta määrää Suomen toimeenpanevan vallan.

Ylintä toimeenpanovaltaa käyttäköön toistaiseksi Suomen senaatin talousosasto, jonka jäsenet eduskunta asettaa ja erottaa.

Oskari Tokoi oli lukuisten pilakuvien aihe etenkin pääministerikautenaan.

Liite 2

Pienellä miehellä on suuri tehtävä.

Lähde: Huttunen, Veikko: Kansakunnan historia 6

Kuva: Velikulta

Liite 3

*Kerenski se leipoi kuivan taikinän
Suolaksi hän aikoi pienen Suomenmaan.
Ai, ai, Kerenski, turha on sun toiveesi,
Suomi on jo vapaa maa ryssän vallasta.*

*Puolanmaa on jauhot, Viro hiivana.
Ukraina on sokeri, Liivi liemenä
Aunus, Vepsä, Inkeri, Doni, Krimi, Kaukaasi
Kardemummit, sahraimet, voit ja maustineet.*

*Taikina se paisui, kiehui, kohosi,
Kerenski se riehui, sotki, hämmensi.
Vot, kak, hyvää taikinaa, harvoin sitä nähdä
saa,
Suolaista ja makeaa, niin kuin hunajaa.*

***Helsingissä kerran kävi Kerenski,
Tokoilta hän siellä suuta suikkasi.***
*Suomen herrat lumosi, taikinahan survosi.
Ai, ai, Kerenski, turhat toiveesi!*

*Saksan koira jalo kaatoi taikinän
Hiivat, suolat ahmi kitaansa mahtavaan.
Kokki itse karkasi, ulkomaille laukkasi.
Ai, ai, Kerenski, turhat toiveesi!*

Lähde: <http://www.uta.fi/suomi80/tieto8.htm>

Laulun tekijä tuntematon

Liite 4

*Ne huusi eukot torilla:
Nyt meille voita taikka --!
Ja Tokoi tuumi: "Kiperä
tää taitaa olla paikka,
mutt' mistäs voita otetaan,
kun sit' ei ole tehty,
kun porvarienvä nupit päätt
ja sarvipäätkin ehty.*

*Mutt' eukkojoukko torilla
vain kiihtyi uuteen hirnuun
Ja vihdoin Tokoi työlästy
ja hyppäs' itse kirnuun.*

Lähde: <http://www.uta.fi/suomi80/tieto7.htm>

Kuva ja runo: Velikulta